

נראה לפי פשט השמועה שלאביי מתפרשת הברייתא שפיר, שהעובד מאהבה ומיראה בע"ז חייב הגם שנחשב 'אינו מתכוין' ודכותיה גבי שבת פטור. אלא שהדברים טעונים באור, הלא העובד מאהבה ומיראה יודע שזו עבודת כוכבים ושהוא בא להשתחוות לה, אלא שסובר שפטור או מותר לפי שעושה מאהבה ומיראה, והרי זו כשגגה בדין ולא במציאות, ומה טעם קרי ליה 'אינו מתכוין'?

ולולא דברי הראשונים ז"ל היה מקום לפרש (ומצאתי כעין זה בערוך לנר — סנהדרין סב), שאיסור עכו"ם שונה, שאין האיסור במעשה לבדו אלא עם מחשבת האדם, (שהרי משתחוה בבית עכו"ם ולבו לשמים — לאו כלום הוא), וכיון שכך, כאשר לפי מחשבתו אין זו 'עבודה' כלל, הרי זה כמתעסק בדבר המותר, כמי שנתכוין להגביה תלוש בשבת, אע"פ שמבחינת המציאות לא היה מוטעה כלל, מ"מ בגלל עצם הטעות במחשבתו נידון כנתכוין לעשות פעולה אחרת, שהרי המחשבה היא חלק מהאיסור בעצמו.

ואעפ"כ סובר אביי שחייב, כי בכל זאת השתחוה לעכו"ם וידע שזו עכו"ם ושהוא משתחוה לה. ובוזה יש לפרש מה שאמרו בסנהדרין (סא) שעובד מאהבה ויראה נחשב 'שגגת מעשה' ולא 'העלם דבר' (ובחזו"א כתב דלא אתפרש טעמא) — כי אין זה דומה לטעות בדין גרידא (כגון שחשב שהקטרה מותרת), אלא כטעות בעיקר המעשה, כי לפי דעתו אין זו 'עבודה' כלל, כאמור. (ע"ע: בית הלוי לה, יד).

על דברי התוס' כאן, שהמחלל שבת מאהבה ומיראה חייב — יש שדנו לומר שאם עושה כן מיראת אדם, מפני היסורין, הרי זו מלאכה שאינה צריכה לגופה. (ע' שו"ת מהרי"ק — קלו; פני יהושע). ואולם מדברי התוס' ועוד ראשונים כאן משמע, שהעושה מלאכה מחמת יראת אדם, אפילו מחמת סכנת נפשות, הרי זו מלאכה הצריכה לגופה, כי סוף סוף במצב זה צריך לגוף המלאכה שתיעשה. (ע' בשו"ת דובב מישרים ח"א עח; רא"מ הורביץ כאן, אגרות משה ועוד).

דף עג

באורים והערות; סיכומי שיטות

'רישא בעכו"ם וסיפא בשאר מצות' — וכך פירוש הברייתא: חומר בשבת ממקצת שאר מצות, ויש חומר במקצת שאר מצות מבשבת. (ריטב"א; 'הדושי הר"ן'). ובסנהדרין (סב:) אמר רבי יוחנן לתנא ששנה ברייתא זו לפניו, שהיא משובשת. ובארו שם שרבי יוחנן לטעמו, שאינו מעמיד מתנייתא בשתי אוקימתות. וע"ע פני יהושע כאן).

'דסבור דשומן הוא ואכלו, מה שאין כן בשבת... דסבר רוק הוא ובלעו...' — על 'מתעסק' בחלבים ועריות — ע' בכריתות יט.

'דסבור רוק הוא ובלעו' — אף על פי שגם הבולע קלב חייב, ואם כן מה הפרש יש בין המתכוין לבליעה מותרת ועלתה בידו בליעת איסור, ובין מתכוין לאכילת התר ואכל איסור? ויש לומר כגון שתחב לו חברו לתוך פיו, והוא לא הרגיש שיש שום דבר, והיה סבור שאין שם אלא רוק, וכיון שלא סבר שיש בפיו שום דבר אחר, הרי זה 'מתעסק', ודומה למתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר שלא נתכוין לשום חתיכה. (תוס' הרי"ד).

בנידון זה, בליעה ללא לעיסה, דנו האחרונים וכתבו להוכיח מהסוגיא בחולין (קג) שהימים עליה ואינה נחשבת 'שלא כדרך' (דלא כדברי התורת-חיים). ע"ע בענין זה במובא בחולין קג.

זהו עושה שתי בתי נירין — יתבאר אי"ה להלן בפרק 'האורג', דף קה.

זהו עושה שתי בתי נירין והאורג שני חוטין והפוצע שני חוטין... והתופר שתי תפירות... הכותב שתי אותיות... — התוס' כתבו שצריך לפרש מדוע נקט התנא את שיעור החיוב רק במלאכות מסוימות. ויש מי שפרש: בכל אלו שהשיעור מבואר במשנה, קים להו לחז"ל שבפחות משיעור זה אין שם מלאכה כלל, ואין שייך בהן 'חצי שיעור אסור מן התורה'. (מגן אבות, ד"ה והמיסך. וכן הסכים האבני נזר (קפו, רא).

הרא"מ הורביץ כתב שבאותן מלאכות אין קיום למלאכה פחות מהשיעור המפורש בהן, כגון אורג חוט אחד וכדו', ואינם דומים לשאר שיעורי המלאכות שהם נובעים מפאת החשיבות, ובמקום שיש חשיבות לחפץ קטנטן — חייב עליהן אף בפחות משיעור, משא"כ באלו, פחות מן השיעור אינו כלום. וצריך לומר לסברה זו שאף כתיבת אות אחת אינה 'כתיבה' כלל במהותה, כי אין שום משמעות והבעה לאות אחת אלא לצירוף אותיות. וע"ע בשפת אמת רש"ש קד: באור הלכה שם, ד"ה על ב'; שו"ת שבט הלוי ח"א קיח).

זהו פוצע שני חוטין — נחלקו שיטות הראשונים במהותה של מלאכה זו. הנה פירוט השיטות, (עפ"י המובא בספר היקר 'מעשה אורג' לגר"י גוקאוויצקי, עמ' 30):

הקלשת חוטים שנתעבו במקומות מסוימים, על ידי ניתוק סיבים מעובי החוט — לצורך אחידות החוטים. בהוצאת 'גושים' אלו משני חוטים — חייבים משום 'פוצע'. (עפ"י רש"י — כפירוש המהרש"ל בבאורייתו לסמ"ג. בשבט הלוי (ח"א קב) נקט בדעת רש"י שמנתק את החוטים הארוכים שבאריג); —

הוצאת שני חוטים מן האריג לצורך תיקון; כגון בגד שנקרע או שהוא רופף במקום מסוים, מתיר ממנו חוטים במקום שאינו בולט, כדי להשתמש בהם לצורך תיקון הבגד. [ורגילים לעשות כן ולא להשתמש בחוט זה, כדי שהתיקון לא יבלוט לעין]. (עפ"י רמב"ם — שבת ט, כ. כדומה לזה פרש המגיד-משנה שם את דעת רש"י; כשהאריג צפוף מדי במקומות מסוימים, חותכים ממנו כמה חוטים בשפתו, ואחר כך מסדרים את שאר חוטי האריג בצפיפות אחידה.

וכתב הרמב"ם: הסותר את הקליעה כדי לתקנה — חייב משום תולדת פוצע); — חוטים שנקרעו במהלך האריגה, פורמים את קצוות החוט שנקרע, כדי לאחותם מחדש על ידי גלגול הסיבים של שני הקצוות ביחד. פרימת החוט לצורך תיקון זה היא מלאכת 'הפוצע' (רא"ה, ריטב"א, ר"ן, מאירי).

בשו"ת שבט הלוי (ח"א קד) הסביר מדוע שאר הראשונים מאנו בפירוש זה, כי הלא זוהי מלאכת 'טווה' שהרי מתקן בכך את החוט. ונשאר שם בצ"ע' בטעם הראשונים הנ"ל. ולכאורה נראה פשוט שהראשונים דיברו על סתירת החוט, והיא היא הפציעה, לא על הטוויה מחדש); —

חוטי השתי שנפרשו על הנול בצורה לקויה, פעמים שהם רופפים מדי. כדי להשיג את המתח הנכון, יש לחתכם ולקצצם. המלאכה היא תיקון שני חוטים רופפים כאלו בשיטה זו. (תוס' הרי"ד); — לאחר אריגת הבד, חותכים אותו ממכונת האריגה ('נול'). חיתוך שני חוטי שתי היא מלאכת הפציעה. (ראב"ד שבת ט, כ; הגר"א כאן).

המגיד-משנה הקשה על פירוש זה, הלא יתחייב משום 'מכה בפטיש'. ותירך המגן-אבות, הואיל שנשארים עדיין חוטים,

אין כאן גמר מלאכה. והמ"מ סבר שגם זה בכלל 'מכה בפטיש' הגם שלא גמר המלאכה, לפי שהתחיל את הגימור. עפ"י שבט הלוי ח"א קד.

'המכבה והמבעיר' — יש מפרשים טעם הקדמת 'מכבה למבעיר', כי לדעת רבי שמעון מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה, ואין חיוב משום מכבה אלא כאשר מכבה כדי לעשות פחמים להדלקה, או מכבה פתילה שתהא נוחה להדלקה, נמצא אם כן שהכיבוי המדובר כאן הוא קודם להבערה ומכין אליה. [ונוח לתנא לדבר על ההבערה העיקרית — היינו של בישול הסממנים, ולא על הבערת העצים לצורך עשיית פחמים]. (עפ"י תוס' הרא"ש ועוד).

ואכן, הרמב"ם שפסק (שלא כשאר הפוסקים) מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב, שינה את הסדר וכתב 'הבערה וכבייה'.

בכך גם יוסבר ענין נוסף; המשנה נקטה בכל המלאכות לשון האדם הפועל, 'הזורע והחורש...'. — כי משנתנו מפרשת חיוב המלאכות לדברי הכל, לאו דוקא לרבי יהודה המחייב על מלאכה שאינה צריכה לגופה. [ולהלן עה: אמרו (על ענין אחר) שמשנתנו דלא כרבי יהודה], הלכך החיוב משתנה לפי מטרתו וכוונתו של האדם הפועל, ואין לחייב על הפעולה מצד עצמה.

לא כן הרמב"ם, שפסק כרבי יהודה, לכך הגדיר את המלאכות לפי שם הפעולה, 'החרישה והזריעה...'. כי אין נפקותא במטרה האישית של הפועל. (מתוך 'עיונים בדברי חז"ל ובלשונם' עמ' כג — עפ"י 'מגן אבות' למהר"ם בנעט. וע"ע בשו"ת ר"ב אשכנזי, מא).

'המכה בפטיש' — רבנו חננאל מפרש (ולזה הסכימו הרמב"ן והר"ן, ודלא כרש"י): מכה בפטיש על הכלי ליישרו מעקמומית, וכן את האבן שבבנין, כדי להשוותה לחברותיה. ואף על פי שאינה מלאכה מצד עצמה, חייב משום גמר מלאכה.

(הראשונים הקשו על מה שפרש רש"י הכאת הקורנס בסדן, שלדעת חכמים (קב:) אין זו מלאכה ואינה אלא אימון ידין).

ורש"י להלן (קב:) פרש: לאחר שחצב האבן מן ההר והבדילה קצת, מכה האומן מכה גדולה שמתפרקת ונופלת, והיא גמר מלאכה. (וע"ע הרחבה רבה בהגדרת מלאכה זו, באגרות משה או"ח ח"א קכב).

(ע"ב) **'זומר חייב משום נוטע, והנוטע והמבריק והמרכיב חייב משום זורע...'** — לפרש"י (וכן כתב הר"ן), הזומר היא תולדה של נוטע, וכל השאר הם אבות. [ונמנים כאב אחד בלבד, 'זורע', שלא כזורה בורר ומרקד שהם שלשה אבות — לפי שהן פעולות חילופיות, שאינן נעשות בדבר אחד, וכגון חורש חופר וחורץ. לא כן זורה ובורר ומרקד, שלשתן נעשות בדבר אחד. ריטב"א]. ואולם דעת הרמב"ם (שבת ז,ג), שגם הזומר הוא 'אב מלאכה'. (וכן כתב הריטב"א. ואעפ"י שהוא חלוק בפעולה, הואיל וענינו ותכליתו אחד עם האב, נכלל גם הוא בשם האב. מפרשים). ורבנו חננאל, והערוך ('זמר' ב) כתבו להפך — כולן תולדות, אפילו נוטע. (וכן הוא בפסקי הרי"א"ז כאן. וכתב ר"ח שהזומר וכדו' הוא תולדה של תולדה, שהרי הנוטע עצמו אינו אלא תולדה).

ויש סוברים (כן מובא בריטב"א בשם מורו): הזורע והנוטע בלבד — אבות, וכל השאר — תולדות. ולפי שיטות אלו, אין כוונת הגמרא להגדיר כאן מהו 'אב' ומהי 'תולדה', אלא יש לפרש דברי הגמרא, שהזומר שונה משאר הפעולות בכך שאם התרו בו משום נוטע — חייב, משום זורע — פטור, כי אינו מסיק בדעתו שעושה מלאכה שיש בה משום זריעה. שלא כנוטע ומבריק ומרכיב — אפשר להתרות בהן אף משום זורע. (עפ"י הריטב"א).

'זומר חייב משום נוטע. והנוטע והמבריך והמרכיב חייב משום זורע... אימא אף משום זורע' — פרש"י (בד"ה אימא), שאם עשאם עם זורע — אינו חייב אלא אחת. ויש לשמוע מזה שאם זמר זורע — חייב שתיים. ואם תאמר, הלא אמרו 'הזורע והזומר והנוטע... כולן מלאכה אחת הן' וכיצד אתה מחייבו שתיים? — יש לומר שאם אכן זמר זורע וגם נטע, אינו חייב על הזמירה לחוד, שהרי נטע עמה, אלא חייב חטאת אחת בלבד. ורק כאשר זמר זורע — חייב שתיים. נמצא לפי זה, שעל ידי שריבה במלאכות — מיעט הקרבנות. (ריטב"א)

'זומר וצריך לעצים חייב שתיים' — על מקור הדבר וטעמו, לחייב משום שתי מלאכות על פעולה אחת — ע' קריית ספר (שבת ה, ד); שבט הלוי ח"א קו קכ וח"ה כט וח"ו מ וח"ז צו, א.

'אמר רב פפא: האי מאן דשדא פיסא לדיקלא ואתר תמרי — חייב שתיים, אחת משום תולש ואחת משום מפרק' — הר"ן מפרש (דלא כרש"י): כשאשכול (— מכבדת) התמרים נתלש מן האילן חייב משום תולש, וכשנחבט בקרקע והתמרים נפרקים מן האשכול — חייב משום מפרק. ובדוקא נקט רב פפא תמרים, אבל שאר פירות שתולשם מן העץ — אינו חייב אלא משום תולש.

(א) הב"ח בהגהותיו צידד לפרש דבריו כדברי התוס', שחייב משום הפרדת הקליפה מן התמרים. ולכאורה פשוט דברי הר"ן אין מורים כן, אלא החיוב על הפרדת התמרה מן המכבדת. וכן מפורש ברמב"ן. ומה שהקשה הב"ח מדוע נקט תמרים ולא ענבים — יש לומר שדיברו בהווה, שעושים כן לעתים בתמרים, לפי שהאילן גבוה, וגם התמרים אינם מתקלקלים בנפילתם, מה שאין כן ענבים. ואפשר שאם עשה כן בענבים, יודה רב פפא לרב אשי שפטור, כי אין דרך לעשות כן בשום פנים.

ב. המנחת-חינוך (מלאכת הדש, ב) תמה, מה הפרש יש בין הפרדת התמר מן האשכול לאחר שנתלש האשכול מן העץ, ובין התולשו מן האשכול בעודו מחובר, מדוע גם באופן זה לא יתחייב משום 'דש'.

ונראה לכאורה שצורת מלאכת 'דש' אינה אלא בפעולה הנעשית בכללות המאכל, אבל כאשר תולש תמר מן המכבדת, אין זו צורת מלאכת דיש כלל אלא תלישה גרידא.

ואולם מדברי רש"י לכאורה נראה שכל תלישת הפרי מן האשכול אסורה משום מפרק. וכבר העיר המנחת-חינוך (שם). וכן תמה האגלי-טל, שלפי זה יצא שהתולש פרי מן הענף התולש חייב משום מפרק, ותמה מדוע הפוסקים השמיטו דעה זו. ובשבט הלוי (ח"ז צח, ב) כתב שאין חיוב משום מפרק אלא כשפורק כל התמרים ביחד, אבל תולש אחד אחד לא שייך לחייב משום פורק. וע"ע בית ישי (יז) דרך חדשה.

'הדש והמנפץ והמנפט — כולן מלאכה אחת הן' — רבנו חננאל והערוך (ד"ש ג) פרש (דלא כרש"י) מנפץ — נופץ עפרורית מן האכל. 'מנפט' — מולל שיבולים.

כלל הדבר: כל פירוק פסולת מן האוכל כשהיא מחוברת אליו — היא מעין מלאכת דיש. ואילו פעולות של העברת פסולת המעורבת באוכל ואינה מחוברת אליו — הן שייכות למלאכות 'זורה' [על ידי הרוח, וכגון שנופח בפיו להפריח הלכלוך], 'בורר' [נוטל בידו הפסולת מן האוכל או האוכל מן הפסולת], ו'מרקד' [בכלי כגון נפה, שהאוכל או הפסולת נשארים והשאר נופל]. (שם, ערך 'זר' ב). (עוד בענין זה — בשו"ת שבט הלוי ח"א פ).

— יש מי שכתב שהמנפץ גבעולי פשתן או קנבוס — חייב שתיים, אחת משום מלאכת 'דש', שמפריד האוכל מקליפתו, ואחת משום מלאכת 'מנפץ'. (חיי אדם — שבת כג. וזה לכאורה שלא כמשתמע מרש"י שבפשתן

ובשאר גידולי קרקע, אינו חייב משום מלאכת 'מנפץ' האמורה בצמר. ואולם הרמב"ם (ט, יב) כתב שהמנפץ את הפשתן חייב משום 'מנפץ'. וכבר העיר כן המנחת-חינוך. ואולם בשו"ת שבט הלוי (ח"א צח, ב) צדד בדעת רש"י שבגידולי קרקע יש לחייב שנים, משום תולדת דש ומשום מנפץ. ועע"ש).

'היינו זורה היינו בורר' — מכאן יש לשמוע לכאורה, שמלאכת 'זורה' ענינה הפרדת פסולת מאוכל. ואולם בירושלמי (ו, ב) מבואר שהרוקק ברוח והרוח מפזרת את הרוק — חייב משום זורה, הגם שאין שם הפרדת אוכל מפסולת.

דברי הירושלמי הללו הובאו בכמה פוסקים (אור זרוע — ח"ב נט; הרוקח — סב; מהרי"ל). ואף הרמ"א (שיט, יז) הביא זאת להלכה. [וכן צידד המגן-אברהם (תמו סק"ב), שהזורה חמץ ברוח כדי לאבדו, חייב משום 'זורה'. וזה שלא כדברי בעל המאור (בפ"ק דפסחים)]. ואולם כמה אחרונים השיגו על כך מהמבואר בסוגיא, שאין שייך 'זורה' אלא בברירת פסולת מתוך אוכל. וכן משמע מהרמב"ם הרי"ף והרא"ש והשו"ע, שלא הביאו להלכה את דברי הירושלמי.

ויש סוברים שאסור הדבר מדרבנן. כן הסיק החיי-אדם (טו — נשמת אדם) ועוד. והגרעק"א כתב (בשו"ת, כ), שלא ראינו מי שחושש בענין ריקקה ברוח. וכן העלה לצדד להקל לשפוך מעט מים דרך חלון, שאף לדעת הרמ"א אפשר שאין להחמיר אלא ברוק האדם, שנידון כגידולי קרקע, אבל לא במים. ועוד, הרי לא ניחא ליה בזרייה.

ובספר 'אלפי מנשה' פרש כוונת הירושלמי, כשעל ידי הרוח עבר הרוק ד' אמות ברשות הרבים. וזאת יש ללמוד מזורה, כשם שחייב על ידי סיוע הרוח, כמו כן המעביר על ידי הרוח חייב. (מובא בבאר הלכה — סוסי"י שיט. וע"ע מאור ישראל כאן.

בשו"ת שבט הלוי (ח"ו קלט, ב) פסק שאין לאסור מן הדין שימוש בספריי (נגד יתושים וכדו') משום 'זורה', וכמו שכתב הגרעק"א שאף הרמ"א לא אסר אלא ברוק אדם. 'מ"מ אם שואלים אותי לכתחלה אני מורה ובא לא להקל בזה ורק לזרוק משקה זאת מן הכלי באויר בלי פעולת הזרייה, מ"מ יתכן אם יש צער גדול מהיתושים ואי אפשר בענין אחר בצרוף כל הנ"ל והצער יש להתיר גם על ידי כלי כדרכו אם אי אפשר על ידי שינוי'.

יש מי שכתב לדחות הראיה מכאן כנגד הירושלמי; יש לומר שבמלאכת 'זורה' קיימות שתי בחינות — הפרדת פסולת ואוכל, וגם ביזור דבר שלם ברוח לחלקים קטנים, ובכל אחד מהצדדים הללו די בכדי לחייב, ואם נמצא דבר שיש בו אחד מהם, יכול הוא להיחשב תולדה של מלאכה זו. [כי זוהי הגדרת 'תולדה' — דבר שיש לו דמיון בצד מה לאב, ואין צריך שישוה לו בכל ענין]. ואם כן, שאלת הגמרא היא מדוע הבורר והמרקד נמנים כאב נפרד, והלא יכולים הם להיחשב כתולדה של זורה, מצד הפרדת האוכל והפסולת שיש במלאכה זו. ואמנם אין מן הנמנע לומר שבמלאכת 'זורה' קיים ענין נוסף לחייב, כשמבזר דבר על ידי הרוח, אף ללא הפרדת אוכל מפסולת, וכדברי הירושלמי. (עפ"י אבי עזרי — שבת (חמישאה) ח, יא).

'כל מילתא דהויא במשכון...' — לאו דוקא דברים שהיו בפועל במשכון, אלא כל דבר שהוא נצרך לאותם דברים שהיו במשכון. וכגון 'חורש' — לא שחרשו במדבר כדי לזרוע ולגדל סממנים לצביעה, כי מסתמא היו הסממנים מוכנים בידם, אלא שאותם סממנים נצרכים הם להרישה ולזריעה. (עפ"י פני יושע להלן עה. חתם סופר — עד. נשמת אדם — שבת ט סק"ב ג; מנחת חינוך — מוסף השבת 'חורש' ו. וע' בשו"ת דברי ישראל ח"א צו; מגדים חדשים כאן.

ומצינו כעין זה לצד ההפוך; דברים שנעשו במלאכת המשכון בפועל, ואינם נמנים באבות מלאכות לפי שאינם מדת כל

אדם — ע' בראשונים להלן (עד). לענין כתישה, שאיננה אב-מלאכה (ודלא כפרש"י), לפי שאין העניים רגילים בה, הגם שהיתה במשכן. ובדומה לזה (להלן עד): הטוה על גבי הבהמה פטור, הגם שנשים חכמות עשו כן במשכן).

*

ל"ט אבות מלאכות מחולקות לארבע קבוצות: י"א מלאכות בסדר הכנת הפת, י"ג בהכנת הבגד, שבעה מלאכות בעורות ועוד שמונה מלאכות שונות. וכנגד זה מנין הכריכות הנהוג בעשיית הציצית — ל"ט כריכות, מחולקות גם הן לשבעה, שמונה, י"א וי"ג. ועל שניהם, השבת והציצית, נאמר (בנדרים כה. ובירושלמי ברכות א,ה) שהן שקולות כנגד תרי"ג מצוות. (בשם רמ"י מאיזביצא. מובא ב'לקוטי מי השלוח' עמ' רעג). וראה להלן עד: 'האי מאן דעבד חביתא חייב משום שבע חטאות. תנורא — חייב משום שמונה... חלתא — חייב אחת עשרה חטאות. ואי חייטיה לפומיה — חייב שלש עשרה חטאות'. הנה שוב תבנית זו, ד' ח' י"א י"ג, הלא דבר הוא).

דף עד

הערות באורים וציונים

'זליחשב נמי כותש? אמר אביי: שכן עני אוכל פתו בלא כתישה...' — יש מפרשים שהכותש הוא אב-מלאכה נפרד, אלא שאינו מנוי במשנה מהטעם האמור. ואם ידוש ויכתוש בהעלם אחד — חייב שתיים. (כן צדד מהר"ם בדעת רש"י וכ"כ בחדושי בית מאיר והרש"ש, ועע"ש). אך יש סוברים שהוא 'אב' אחד עם דש. (כן כתב בתוס' הרי"ד).

(יש לשאול, הלא לרבי שדרש ל"ט אבות מלאכות מן הכתובים, צריך לומר שהכותש אינו 'אב' לעצמו. ועל כרחו לחלק בין בורר ומרקד וזורה שהם אבות חלוקים, לפי שהן פעולות הנוהגות בכל פת, ובין כותש שאינה פעולה תמידית, הלכך אינה חשובה דיה להוות אב נפרד מדש. ואם כן, מהיכי תיתי לומר שהכותש הוא אב נפרד.

ודוחק לומר שלרבי דש וכותש נחשבים שתיים, וכן בורר ומרקד וזורה אינם נמנים אלא בשתיים. ועל כן נראה לכאורה שכוונת רש"י היא שהכותש נחשב אב אחד עם דש, וכפשוטו לשונו 'בכלל דש היא'. וכן הבין דברי רש"י המנחת-היניח (מוסך השבת 'הדש' ב).

ועל אריכות לשון רש"י ע"ע בחדושי רא"מ הורביץ. וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"א עט, א וח"ו צו, ג. בתוס' רא"ש משמע שהכותש איננו אב, שאין נחשב 'אב' אלא מה שעני ועשיר רגילים לעשות. ונראה שלדעתו הוא תולדה דדש או של בורר (ערמב"ן). וגם רבנו חננאל כתב שהיא כתולדה).

דבא אמר: הא מני רבי היא' — ע' במצוין בסוטה ח:.

זכי מותר לאפות פחות מכשיעור' — רש"י כאן כתב שאסור מן התורה, כדין 'חצי שיעור' שבכל מקום. (וכן כתב הגהות אשר"י להלן רפ"ח). ואולם יש דעות הסוברות ש'חצי שיעור' במלאכות שבת אינו אסור אלא מדרבנן. [יש סברה שלא נאסר חצי שיעור מן התורה אלא באיסורי אכילה (הכס צבי ועוד).

ב. מהרמב"ם (שגגות ט) מבואר שפסק אשם ודאי צריך ידיעה, וגם פסק בעלמא כרבי יוחנן שידיעות מחלקות, ובכל זאת פסק בשפחה חרופה שאינו חייב אלא אחת, הגם שנודע לו בינתים (ע' לחם משנה; בכור שור; חזון איש סב, טו).

ג. למאן דאמר אשם אין צריך ידיעה, אפילו אם לא נודע לו כלל אלא על אחת, ונתכפר בקרבן — כיפר ממילא על כל הביאות (כן כתב רעק"א כדבר פשוט).

ב. בעל חמש בעילות בשפחה חרופה והפריש קרבן — אינו מתכפר בקרבן שהפריש על המעשה שלאחר הפרשה.

א. ואפילו הפריש קרבן נוסף והקריבו, ועדיין לא הקריב הראשון, אינו מכפר על המעשה הראשון, כי הפרשה מחלקת לגמרי ואין הקרבן של המעשה שלאחר הפרשה מכפר על המעשה שלפני הפרשה. עפ"י חזו"א כריתות לו, ה. וכ"כ האור-שמה (שגגות ט, ו) בדעת רב המנונא, ע"ש.

ב. לדעת הר"י, לפי רב דימי, למאן דאמר אשם ודאי אין צריך ידיעה — מתכפר בקרבן אחד על הכל. והרשב"א (בתוס') חולק וסובר שהפרשה מחלקת לדברי הכל. וכן דעת הר"ה והרמב"ן, וכן משמע מרש"י.

ג. לא הפריש קרבן ביניהם, והפריש בסוף על אחד מהם — משמע בתוס' שמתכפר בקרבן זה על הכל, גם לרבי יוחנן. ואילו הרמב"ם (שגגות ט, ו) פסק שחייב על כל אחת ואחת. ופרש בלחם-משנה שזהו לפי מה שפסק שאשם ודאי צריך ידיעה.

ג. נתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר בשבת — רבא אמר פטור, (שהרי לא נתכוין לאיסור. ונאמר אשר חטא בה. עפ"י כריתות יט). אביי אמר חייב, (שהרי נתכוין לחתיכה. ומאשר חטא בה יש למעט נתכוין להגביה את התלוש. סם).

וכן נחלקו בדבר רנב"י ומר בריה דרבינא (בפסחים לג. ע"ש ברש"י ותוס' שאנץ). והלכה כרבא, שפטור.

לדעת רבנו תם, מחלוקת אביי ורבא היא כשנתכוין לאותו דבר אלא שסבר שהוא תלוש ונמצא מחובר. אבל נתכוין לדבר אחר — ודאי פטור. ואפילו נתכוין לחתוך מחובר זה וחתך מחובר אחר, פטור משום מלאכת מחשבת. פרטים נוספים — ע' בכריתות יט.

חילוק חטאות באיסור עבודה-זרה — נתבאר בסנהדרין סב. ובכריתות ב.

עובד ע"ז מאהבה ומיראה, משתחוה לה ולבו לשמים, השתחווא לאנדרטה — נתבאר בסנהדרין סא.

דף עג

קא. מה הדין במקרים הבאים?

א. נתכוין לזרוק שתי אמות ברשות הרבים, וזרק ארבע; כסבור רשות היחיד ונמצאת רשות הרבים.

ב. העושה כמה מלאכות מתוך ידיעה באיסור מלאכות אלא שנתכוין לעשותן פחות מכשיעור.

א. נתכוין לזרוק שתי אמות וזרק ארבע; כסבור רשות היחיד ונמצאת רשות הרבים — רבא אמר פטור, שהרי לא נתכוין לזריקת איסור, ואביי אמר חייב, שהרי נתכוין לזריקה. [וכדרך שנחלקו בנתכוין לחתוך את התלוש ותלש את המחובר — האם התמעט משום 'מתעסק' (אשר חטא בה) אם לאו].

תלב

א. לפירוש רבנו תם, מדובר כשטעה בהערכתו וחשב שהם שתיים ונמצאו ארבע אמות (וע' ריטב"א; הר צבי. וכ"כ הרי"ד (ע' בפסקיו להלן ק). שאם נתכוין לזרוק שתיים וזרק ארבע יותר ממה שנתכוין – פטור אף לאביי.

ב. הזורק מרשות הרבים לרשות היחיד ד' אמות, והוא סבר שהכל רשות הרבים — חייב אף לרבא, שהרי גם לפי דעתו נתכוין לאיסור [והעברה והוצאה אסורים משום אותו אב-מלאכה], וגם נתכוין לאותן ד' אמות שזרק (רעק"א [וצ"ע לפמש"כ הריטב"א צו. ד"ה כגון. וע"ע אבי עזרי (קמא) שבת יג, כא]. וכל שכן נתכוין לזרוק להיכן שזרק וסבר שהם ד' אמות ונמצאו שמונה — חייב לדברי הכל. וכ"כ בפסקי ריא"ז הלכה י). וע"ע להלן צו:

ב. מי שעשה מלאכות הרבה בשבת, נתכוין לעשות פחות מכשיעור ועלה בידו כשיעור — לאביי, חייב על כל מלאכה ומלאכה, [כדין זודן שבת ושגגת מלאכות], ולרבא — פטור מכלום [כדין נתכוין לזרוק שתיים וזרק ארבע].

קב. א. אלו הם אבות מלאכות ארבעים חסר אחת?

ב. הזומר, הנוטע, המבריך והמרכיב — משום מה הם חייבים? מה הדין כשעשאו כולם בהעלם אחד?

ג. הזומר; הקוצר אספסת; המקנב ירק במחובר — כמה הוא חייב?

ד. החפור גומא או חוריץ חריץ — משום מה הוא חייב? הנוטל גבשושית אדמה או טומם גומא — משום מה הוא חייב?

ה. מה כלול באב-מלאכת קוצר?

ו. הזורק צרור על הדקל והשיר תמרים — האם וכמה הוא חייב?

ז. האם יש חיוב משום 'מעמר' בדברים שאינם גידולי קרקע?

ח. המנפץ פשתן / המנפט צמר גפן — משום מה הוא חייב?

א. אבות מלאכות:

1) הזורע, 2) החורש, [ובכלל זה חרישה שלאחר הזריעה], 3) הקוצר, 4) המעמר, 5) הדש, 6) הזורה (ברחת לרוח), 7) הבורר (את הפסולת, ביד), 8) הטוחן, 9) המרקד (בנפה), 10) הלש, 11) האופה. 12) הגוזז את הצמר, 13) המלבנו, 14) המנפצו, 15) הצובעו, 16) הטווה, 17) המיסך (= מותח חוטי השתי בגול), 18) העושה שני גירין (רש"י ור"ח: מכניס שני חוטי שתי בתוך שני חורי הגיר), 19) האורג [שני חוטים], 20) הפוצע [שני חוטים] (רש"י: מנתק ומקליש חוטים צפופים ועבים), 21) הקושר, 22) המתיר.

המתיר — נסתפקו התוס' אם דוקא על מנת לקשור (וכן משמע ברא"ש). או אף שלא ע"מ לקשור. וכן סוברים כמה ראשונים (ע' תפארת שמואל; באור הלכה ש"ז).

23) התופר [שתי תפירות], 24) הקורע על מנת לתפור [שתי תפירות].

25) הצד [צבי], 26) השוחטו, 27) המפשיטו, 28) המולחו, 29) המעבד את עורו, 30) הממחקו (= מגרר שערו.

רש"י, 31) המחתכו.

32) הכותב [שתי אותיות], 33) והמוחק על מנת לכתוב [שתי אותיות], 34) הבונה 35) והסותר, 36) המכבה

37) והמבעיר, 38) המכה בפטיש, 39) המוציא מרשות לרשות.

א. יש אומרים שגם הכותש הוא אב מלאכה לעצמו אלא שלא נמנה במשנה, שכן עני אוכל פתו בלא כתישה. (עפ"י מהר"ם ועוד). אך יש חולקים וסוברים שהכותש בכלל 'דש', ואם דש וכתש בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת (וע"ע שבט הלוי ח"א עט, א וח"ז צו, ג). וי"א שהוא בכלל

'בורר' (ערמב"ן כאן ולהלן צו:).

לרבי יהודה, גם שובט ומדקדק אבות מלאכה הם (עה:). ובירושלמי (פי"א ה"א. וערשב"א להלן צו: צו): מובא שלדעת ר' יהודה, מעביר ד' אמות ברשות הרבים אב מלאכה נוסף הוא. ב. יש אומרים שאין חיוב משום זורע אלא בשטמן הזרע באדמה, ולא כאשר הוא על הקרקע גלוי. ויש חולקים (ע' מגן אבות; אגלי טל; חז"א שביעית יח, ב; שבט הלוי ח"א ע וח"ז צד, ד). הזורע בשבת וקדם וסילק הזרע קודם שהשריש — נחלקו אחרונים אם חייב אם לאו (ע' בפירוט השיטות בהר צבי (כאן ולהלן קב). ומאור ישראל כאן). ג. הקורע שלא על מנת לתפור, וכן המוחק שלא על מנת לכתוב — אינו חייב, ואפילו לרבי יהודה המחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה (תוס'). והגרעק"א כתב להוכיח שקורע שלא ע"מ לתפור באופן שאינו מקלקל — חייב, אלא שהקשה מדברי התוס' והבית-יוסף שאין נראה כן מדבריהם (וע"ע שפת אמת; שו"ת אחיעזר ח"ב ה, ז; שו"ת נאות יעקב א; בית ישי יז).

ב. הזורע והנוטע — מלאכה אחת הן (רש"י: שניהם 'אב מלאכה' אלא שזה בורעים וזה בנטיעות). הזומר — תולדת זורע / נוטע.

הזומר באופן שמקלקל האילן, אינו כנוטע. עפ"י תוס'. לדעת מהרש"ל (בסנהדרין כו) אין כוונת התוס' אלא לענין שביעית, אבל בשבת חייב, כי בכל אופן יש כאן תוספת הצמחה ותיקון מה. ואולם המהרש"א (שם) חולק (וע"ע שבט הלוי ח"א עב).

מבריך / מרכיב — חייב משום נוטע / זורע.

רש"י כתב שנוטע, מרכיב ומבריך — כולן אבות הן, כזורע, ואילו זמירה — תולדה. וכן כתב הר"ן. ויש אומרים שכולן תולדות של 'זורע'. והרמב"ם (ו, ג) כתב שכולן אבות. וכן כתב הריטב"א. ויש אומרים שזורע ונוטע בלבד הם אבות, וכל השאר — תולדות. עשאו בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת, שהרי כולן מעין מלאכה אחת הן. נחלקו הראשונים האם צריך להתרות בעושה תולדה משום האב שלו, אם לאו. ואם התרו בו משום אב אחר — אינו חייב.

ג. אמר רב כהנא: זומר וצריך לעצים — חייב שתיים, משום קוצר ומשום נוטע. וכן אמר רב יוסף לענין קוטל אספסת. (והוא הדין לקוטל קנים. כן מבאר בראשונים עד:). וכן אמר אב"י, שהמקנב תרד במחובר, וצריך לו — חייב משום קוצר ומשום זורע / נוטע.

כתבו התוס': זומר ואין צריך לעצים — אינו חייב משום קוצר, ואפילו לרבי יהודה שאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה. (יש אומרים שלא אמרו התוס' אלא בעצים ולא בפירות. (ע' מהרש"א סנהדרין כו; בית ישי יז). ויש מפרשים דבריהם (עפ"י ד הר"ן) לפי שבתולדות אף לרבי יהודה אין חיוב במלאכה שאינה צריכה לגופה).

והרי"ד (בפסקים כאן ובתוספות — קכא:) נקט שלפי רבי יהודה חייב אפילו אינו צריך לעצים, ובלבד שאינו מקלקל בזמירתו. וכן כתב הראב"ה (קצה).

ויש מחלקים בין זומר, שאינו חייב אלא בצריך לעצים אף לרבי יהודה, ובין קוטל אספסת וכדו', שחייב בכל אופן לרבי יהודה. וכן מדייקים מלשון הרמב"ם (ע' חיי אדם יא, ה ובנשמת אדם; מנחת חינוך מוסך השבת, הקוצר סק"ג. עע"ש. ובשו"ת שבט הלוי ח"א ע וח"ז צו, א) פקפק בחילוק זה.

ד. החופר גומא והחורץ חריץ — חייב משום חורש, שהרי הוא מרפה את הקרקע.
(רש"י מו:): כתב שהחופר — תולדת חורש. (וכן דעת הרמ"ך). והמגיד-משנה (שבת ז — בד' הרמב"ם) כתב שהוא אב. וי"א שאם עושה גומא לזריעה, אף לרש"י הוא 'אב'. עפ"י הר צבי. וע"ע שבת הלוי ח"ז צא).
החופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה — פטור. ואפילו לרבי יהודה המחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה, כאן פטור לפי שהוא מקלקל.

א. אבל אסור לעשות כן (עפ"י תוס' ביצה ת. וע"ע חו"א נא, טז).
ב. אין פטור לרבי יהודה אלא במקום שמקלקל, כגון בבית, אבל במקום שאינו מקלקל — חייב (מגיד משנה א, יז; רמ"ך — בכס"מ שם. וע"ע רבנו חננאל כאן; תוס' פסחים מז: שבת הלוי ח"א עג, ב).

ג. החופר גומא ואינו צריך לא לעפר ולא לגומא — המגן אברהם (שיר סק"ה) הביא מתרומת הדשן לחייב. ותמה על טעם הדבר. ויש מי שכתב שלא פטרו חופר בגומא בשדה אלא אם נטל העפר משם, שאינו דומה כלל לחורש שענינו להיטיב את העפר, אבל אם אינו צריך לעפר והשאירו שם — חייב עפ"י שבת הלוי ח"א עד).

היתה לו גבשושית (תל קטן) ונטלה, או היתה לו גומא וטממה בעפר — בבית, חייב משום 'בונה'.
בשדה — משום 'חורש'.

אבל בבית, שאין חורשים בו, אין חייבים על חפירת גומא משום 'חורש' (עפ"י פני יהושע).
וכן החורש בסלע שאינו ראוי לזריעה — אינו חייב משום חרישה (עפ"י פסחים מז:).

ה. הקוצר, הבוצר, הגודר, המוסק והאורה — כולן מלאכה אחת הן.

ו. אמר רב פפא: מי שזרק רגב (= גוש אדמה) על הדקל והשיר תמרים — חייב שתיים, אחת משום תולש ואחת משום מפרק. (רש"י: שמפרק התמרים מן המכבדות, והיא תולדת 'דש'. תוס': מפרק את קליפת התמר) רב אשי פוטר מכלום, שאין דרך תלישה בכך ואין דרך פריקה בכך.

ז. אמר רבא / רבה: המאסף מלח מתוך המלחת (= ברכות וחריצים שנועדו להפקת מלח על ידי אידוי מי ים), חייב משום מעמר. אביי אמר: אין עימור אלא בגידולי קרקע.

א. הרמב"ם ועוד פסקו כאביי, שאין עימור אלא בגידולי קרקע (וע' תרומת הדשן נו).
ב. כתבו כמה פוסקים שאין 'מעמר' אלא האוסף דבר ממקום גידולו. ויש חולקים. וכן משמע ברמב"ם, אלא שהצריך תנאי אחר, שיקשרם או יעשם לגוף אחד, כמו אלומת השבולים (וכ"כ מהר"ח אור זרוע ריד). וע"ע שו"ע הגר"ז שם, טו; שבת הלוי ח"א עה, ב).

ג. מדברי הרמב"ם נראה שאין עימור אלא באוכלין. ואין הדבר מוסכם (עפ"י מנחת חינוך מוסך השבת מלאכת מעמר. ובשו"ת שבת הלוי ח"א עה, א וח"ז צז) דחה ראייתו עפ"י נוסח הרמב"ם כת"י).

ח. ניפוץ פשתן (= הפרדתו מגבעוליו) וניפוט (= חביטה, להוצאת הפסולת) צמר גפן — הרי אלו תולדות של דישה. (ולא של 'מנפץ' צמר, לפי שהם גידולי קרקע. רש"י).

הערוך מפרש 'מנפץ' — נופץ עפרורית מן המאכל. 'מנפט' — מולל שיבולים.